

МЕДІАОСВІТА, МЕДІАГРАМОТНІСТЬ І МЕДІАКУЛЬТУРА ЯК БАРОМЕТРИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Олександра Баламутовська,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 061 Журналістика,
Львівський національний університет імені Івана Франка
Науковий керівник –
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри української преси
Львівського національного університету імені Івана Франка
Галина Яценко

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГІГІЄНИ

У світі, де щодня ми стикаємося з величезною кількістю новин, повідомлень і постів, вкрай важливо не лише споживати інформацію, а й уміти її осмислювати. Саме тому важливими складовими сьогодення є критичне мислення та інформаційна гігієна – навички, що допомагають нам не потонути в морі фейків, маніпуляцій та інформаційного шуму.

Критичне мислення – це здатність людини самостійно аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, формувати незалежні судження на основі логіки, фактів та доказів. Це не означає «критикувати все підряд», а навпаки перевіряти, зважувати, шукати логіку та достовірність.

Інформаційна гігієна – це сукупність навичок, звичок і практик, що допомагають людині безпечно орієнтуватися в інформаційному просторі. Вона подібна до особистої гігієни: так само як ми миємо руки, щоб не занести інфекцію, ми повинні «очищати» свою інформаційну стрічку від дезінформації, фейків і шкідливих впливів.

За результатами опитування U-Report, проведеного до Дня безпечного інтернету, майже 95 % підлітків та молоді в Україні заявили, що перевіряють сумнівну інформацію, яку бачать в інтернеті. Це свідчить про те, що рівень критичного мислення серед молодого покоління зростає. Не зважаючи на цю

позитивну тенденцію, учасники опитування також виявилися вразливими до кібербулінгу, онлайн-шахрайства та інших цифрових загроз [1].

Ми живемо в часи повномасштабної війни. Зараз ворог активно застосовує дезінформацію, пропаганду та маніпуляції з метою деморалізації населення, послаблення довіри до державних інституцій та створення хаосу. Через поширення фейків і викривлених наративів агресор прагне вплинути на громадську думку, підірвати єдність суспільства та дестабілізувати ситуацію зсередини.

У сучасних умовах кожен громадянин несе персональну відповідальність за свій інформаційний простір: відповідальність за те, що читає, у що вірить і що поширює. Саме свідомий підхід до споживання інформації, перевірка джерел і критичне осмислення контенту, стають основою інформаційної гігієни, що захищає не лише особистість, а й суспільство загалом від шкідливих впливів та маніпуляцій.

Важливо мати орієнтири серед медіа. Саме тому виникають списки «білих медіа», над якими працює Інститут масової інформації. Це списки перевірених джерел, які дотримуються журналістських стандартів. За друге півріччя 2024 року до цього списку увійшло 13 українських медіа [2]. Звернення до таких джерел дозволяє читачеві отримувати якісний контент, знижуючи ризик потрапити під вплив фейків та пропаганди.

До речі, зараз 73,4 % українців отримують новини із соцмереж, а це на 4,5 % менше, ніж торік. Найпопулярнішими платформами залишаються Telegram (78,1 %), YouTube (59,5 %) та Facebook (44,6 %). Про це свідчать результати соціологічного опитування «Медіаспоживання українців: третій рік повномасштабної війни», яке провели за підтримки USAID на замовлення громадянської мережі ОПОРА [3]. Така концентрація уваги на соцмережах, де часто поширюється неперевірена інформація, підкреслює важливість критичного мислення й навичок медіаграмотності для збереження інформаційної гігієни. Одним зі способів покращити якість споживаної інформації є користування кросмедійними медіа, тими, що працюють одночасно у різних форматах і на різних платформах, дотримуючись журналістських стандартів.

Освіта відіграє ключову роль у формуванні критичного мислення, адже саме в навчальному процесі закладаються основи аналітичного сприйняття інформації. Міністерство освіти і науки України (МОН) активно інтегрує ці навички в освітній процес. Зокрема, в 2021 році медіаграмотність включили до курсу «Громадянська освіта» для 10-х класів і «Культура добросусідства» для 1–4 класів [4]. Такі програми сприяють підготовці молоді до свідомого

сприйняття інформації та формують стійкість до маніпуляцій в сучасному інформаційному просторі.

Інформаційний шум, спричинений надмірною кількістю новин, може негативно впливати на емоційний стан людини, викликаючи стрес, втому та зниження мотивації. Дослідження, проведене Усенко С. Г. та Ммоквелу М. Ч., показало, що тривале перебування в цифровому просторі може призводити до почуття невдачі та розчарування в реальному житті [5]. Розвиток критичного мислення допомагає зберігати спокій і діяти обдуманно в умовах інформаційного перевантаження. Центр демократії та верховенства права зазначає, що критичне мислення сприяє раціональному аналізу інформації, а, отже, допомагає уникати емоційних реакцій на маніпулятивні повідомлення та знижує рівень стресу [6]. Розвиток критичного мислення є важливим інструментом для підтримки не тільки рівня обізнаності, а й психологічної стійкості та ефективного функціонування в сучасному інформаційному середовищі.

Список використаної літератури

1. Майже 95 % підлітків та молодих людей в Україні перевіряють сумнівну інформацію в інтернеті. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-release/actively-check-online-sources>
2. Білий список ІМІ за друге півріччя 2024 року: увійшли 13 медіа. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/bilyj-spysok-imi-za-druge-pivrichchya-2024-roku-uvishly-13-media-i64640>
3. Де українці найчастіше читають новини – опитування ОПОРИ. URL: <https://suspilne.media/amp/792085-de-ukrainci-najcastise-citaut-novini-opituvanna-opori/>
4. У МОН розповіли, як школярі вивчають медіаграмотність і коли вона увійде до основної програми. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-mon-shkojari-vyvchajut-mediagramotnist/31218973.html?utm_source=chatgpt.com
5. Аналіз впливу соціальних мереж на емоційний стан людини. URL: https://repo.knmu.edu.ua/items/69d09ec8-4a28-48e7-9618-a81313dd678b?utm_source=chatgpt.com
6. Як зберегти критичне мислення в умовах стресу? URL: https://cedem.org.ua/news/yak-zberegty-krytychne-myslennya-v-umovah-stresu/?utm_source=chatgpt.com